MILLIY QAHRAMONLARNING VATANPARVARLIK SIFATLARI VOSITASIDA O‘QUVCHILARDA TANQIDIY FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISH

Masharipova N. R.
Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti. "Milliy tarbiya, mutafakkirlar va jadidlarning pedagogik ta’limotlari"
Ilmiy-tadqiqot bo‘limi katta ilmiy xodimi.

Annotatsiya. Ushbu maqolada milliy qahramonlarning vatanparvarlik, jasorat, halollik va bunyodkorlik fazilatlari vositasida o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirish masalalari yoritilgan. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda oilaviy tarbiya, milliy qadriyatlar, madaniy meros hamda milliy qahramonlar hayoti va faoliyatining pedagogik imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, Pahlavon Mahmud va Amir Temur shaxsiyati misolida o'quvchilarda mustaqil fikrlash, vatanparvarlik, fuqarolik mas'uliyati va ma'naviy-axloqiy fazilatlarni rivojlantirishning samarali yo'llari asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: tanqidiy fikrlash, milliy qahramonlar, vatanparvarlik, milliy qadriyatlar, ma'naviy-axloqiy tarbiya, Pahlavon Mahmud, Amir Temur, madaniy meros, o'quvchilar, fuqarolik mas'uliyati.

Аннотация. В статье рассматриваются педагогические возможности использования патриотических качеств национальных героев для формирования критического мышления учащихся. Анализируется роль семейного воспитания, национальных ценностей, культурного наследия и личности национальных героев в развитии самостоятельного мышления, гражданской ответственности и духовно-нравственных качеств обучающихся. Особое внимание уделено воспитательному потенциалу наследия Пахлавана Махмуда и Амира Темура в формировании патриотизма и критического мышления молодого поколения.

Ключевые слова: критическое мышление, национальные герои, патриотизм, национальные ценности, духовно-нравственное воспитание, Пахлаван Махмуд, Амир Темур, культурное наследие, учащиеся, гражданская ответственность.

Abstract. This article examines the pedagogical potential of national heroes' patriotic qualities in developing critical thinking among students. It analyzes the role of family upbringing, national values, cul-

tural heritage, and the educational significance of national heroes in fostering independent thinking, civic responsibility, and moral development. Particular attention is given to the exemplary lives and legacies of Pahlavon Mahmud and Amir Temur as effective means of cultivating patriotism, critical thinking, and national consciousness among students.

Keywords: critical thinking, national heroes, patriotism, national values, moral education, Pahlavon Mahmud, Amir Temur, cultural heritage, students, civic responsibility.

Tanqidiy fikrlashning shakllanishi, avvalo, oiladiga tarbiya muhitidan boshlanadi. Farzand tarbiyasining to'g'ri yo'naltirilishi, uning xulq-atvori, o'zini tutishi, bilim olishini nazorat qilish, qiziqishlarini inobatga olish, milliy urf-odat, an'analar, e'tiqodni shakllantirish, qadriyatlar, ajdodlar merosi bilan tanishtirish va ular bilan faxrlanishga o'rgatish, Vatani oldidagi mas'uliyatini anglatish kabilar tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning asosiy omillaridan hisoblanadi. O'quvchi-yoshlarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda milliy mentalitetimiz bilan bog'liq bo'lgan quyidagi omillarga e'tibor qaratish muhim hisoblanadi: o'quvchilarda milliy g'urur tuyg'usini shakllantirish; milliy an'analar va urf-odatlar, unitilmas qadriyatlarni egallashga o'rgatish; ajdolar merosiga bo'lgan e'tibor va qiziqishni uyg'otish; milliy qahramonlar shaxsi va ular faoliyati bilan ishlar bilan yaqindan tanishtirish; Vatan taqdiri, yurt kelajagiga daxldorlik hissini uyg'otish. Bunda o'quvchilarda refleksiyalash, imitatsiyalash, o'z immanentligi va nuqtai nazarini ifodalash, milliy qahramonlardan ibrat olish, Vatani va xalqi faravonligi yo'lida bunyodkor ishlarni amalga oshirish haqida fikrlay boshlaydilar. O'quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirishda milliy qahramonlar faoliyatidan foydalanish, milliy qahramonlar faoliyatining ibratli tomonlarini o'quv-tarbiyaviy material sifatida o'quvchilarga taqdim qilish natijasida o'quvchilarning avvalo madaniy dunyoqarashi shakllanib boradi.

Madaniy merosga oid bilimlarni o'quvchilarga taqdim etish ularni ajdodlarimizning bunyodkorlik faoliyati bilan yaqindan tanishishlariga ko'maklashadi. Pedagogika ensiklopediyasida madaniy meros quyidagicha izohlangan: madaniy meros [1] – avlodlar tomonidan yaratilgan amaliy tajriba, ma'naviy-axloqiy, ilmiy, diniy va madaniy qarashlar, xalq madaniyati va ijodida ifodalangan moddiy hamda ma'naviy boyliklarni anglatuvchi tushuncha.

Sharqning ulug' mutaffakkirlaridan biri Paxlavon Mahmud faoliyati o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirishda muhim didaktik vositalardan sanaladi. Pahlavon Mahmudning juvonmardlik, vatanparvarlik,

mehnatsevarlik, polvonlik sifatlari o'quvchilar uchun pozitiv motivlarni yaratadi. Ayniqsa, Pahlavon Mahmud ruboiylaridagi ma'naviy-axloqiy qarashlar o'quvchilarning axloqiy, ma'naviy, mantiqiy bilimlarini oshiradi. Pahlavon Mahmud targ'ib qilgan juvonmardlik faoliyatining asl maqsadi xalqqa beminnat xizmat qilish, ojizlar va muhtojlarni o'z himoyasiga olish bo'lgan. Juvonmardlarning har bir ishini bajarishda yoki munosabat bildirishda insoniylik tamoyiliga, marhamat, shafqat, muruvvat, saxovat, olijanoblik kabi fazilatlarga tayanib amalga oshirganlar. Paxlavon Mahmud va uning shogirdlari el xizmatida bo'lishni, muhtojlar va yetimlarga marhamatli, zaiflarni himoyachisi bo'lishni o'zlari uchun burch va sharaf deb hisoblaganlar.

Olim Said Nafisiy Paxlavon Maxmudni juvonmardligini, vatanparvarligini ulug'lab: “Sarchashmai tasavvuf dar Eron” nomli asarida: “Futuvvat – juvonmardlik guruhining ulug' peshvolaridan biri mashhur shoir Pahlavon Mahmud Xorazmiydir” deya ta'kidlagan. Paxlavon Maxmud ruboiylarida ilgari surilgan g'oyalari bugungi kun uchun ham alohida ahamityaga ega bo'lib, o'quvchi-yoshlarni mardlik, jasurlik, hallollik, Vatanparvarlikka undaydi.

Yurtimizning shonli o'tmishida o'zining yuksak insoniy kamoloti, jamiyatda tutgan alohida ijtimoiy faoliyati bilan nafaqat bizning zaminda, balki, butun jaxonda tanilgan va millatimiz faxriga aylangan qudratli va ulug' siymolar juda ko'pdir. Qudrati, shonu shavkati, aqli va sarkardalik qobiliyati bilan jahon tarixida chuqur iz qoldirgan buyuk bobomiz Amir Temurning faoliyati, amalga oshirgan bunyodkorlik ishlari bugungi o'quvchi yoshlarda tanqidiy fikrlashni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Amir Temurning qaysi faoliyatini ko'rib chiqmaylik, ularda o'quvchilarni vatanga xizmat qilishga, sadoqatli, halol, mard, jasoratli bo'lishga, ilm-fanni o'rganishga, tadbirli, mulohazali, fahmu farosatli bo'lishga undaydigan motivlar mavjud. Amir Temurning sarkarda, davlat arbobi sifatida olib borgan faoliyati tahlil qilinsa, u buyuk davlat barpo etish qatorida uning har tomonlama istiqbolini ko'zlab xalqaro aloqalarga keng qamrov berganini kuzatish mumkin. U tanqidiy fikrlashi, o'z pozitsiyasiga ega davlat arbobi sifatida Yevropa va Osiyo o'rtasida o'zaro aloqalarni mustahkamlashga harakat qildi. Bunda o'zaro savdoiqtisodiy, madaniy-ma'rifiy munosabatlar o'rnatilishiga ijobiy munosabat bilan yondashdi.

Jahonning nufuzli davlatlari Xitoy, Hindiston, Fransiya, Angliya, Usmonli turklar, Ispaniya, Italiya, Misr va boshqa davlatlar bilan aloqalarni yo'lga qo'ydi. Sohibqiron faoliyatining bunday jahonshumulligi o'quvchilarda boshqa millat vakillari bilan munosabatga kirishish, ular

bilan yaxshi aloqalar o'rnatish, ular yaratgan madaniy-ma'rifiy yangiliklar bilan tanishish qatorida o'zida mavjud imkoniyatlarni ham jaxonda targ'ib eta olish kabi tanqidiy fikrlash, o'z nuqtai nazari bilan tahlil qilib ko'rishi, o'zini baholash kabi jarayonlarga olib kiradi.

Amir Temurning ma'naviy-manadaniy yo'riqnomasi va tanqidiy fikrlar majmui sifatida e'tirof etilgan "Temur tuzuklari"da axloq qoidalariga, shariatga, amal qilish, shaxlararo muloqot va muomala madaniyati, olim va fuzalolarni, ziyo ahlini qadrlash, fahmu farosatli bo'lish borasida o'zining qimmatli ibratlarini taqdim qilgan. Amir Temur o'z faoliyatida yurtni obod qilish, uning tabiatini go'zallashtirish, tuproqlarini unumdor qilish kabi ishlarni juda muhim hisoblab, bu sohada katta ishlarni amalga oshirgan. Shu bilan bir qatorda o'zining bunyodkorlik ishlari bilan ko'pchilikka ibrat bo'lgan. Amir Temur o'z tuzuklarida shunday deydi: "Har bir shaharda masjidlar, madrasalar, xonaqolar, hammomlar qurishni, musofir yo'lovchilar uchun yo'l ustida rabotni bino qilishni, daryolar ustida ko'priklar qurishni buyurdim. Kimki biron sahroni obod qilsa yoki biron bog' ko'kartirsa yoxud biron xarob bo'lib yotgan yerni obod qilsa, birinchi yili undan hech narsa olmasinlar, uchunchi yili qonun-qoidaga muvofiq xiroj yig'ilsin". Natijada, ayni shu davrda madaniy yodgorlik ko'plab barpo etilgan.

Amir Temurning adolatli inson va podshox sifatida amal qilgan mashxur shiori "Kuch adolatdadir" iborasi bo'lib, uning adolatli boshqaruvini o'quvchilarga turli tarixiy, badiiy, pedagogik manbalar vositasida yetkazish samarali hisoblanadi. Amir Temur xoh o'zining farzandlari bo'lsin, xoh boshqa fuqaro – barchaga birday adolatli bo'lishga harakat qilgan. Xalq hayotiga nihoyatda e'tibor bilan munosabatda bo'lgan. Xalqiga muruvvatli bo'lish, himoya qilish, farovon yashashini, ma'rifatli bo'lishini ta'minlash Amir Temur faoliyatining yetakchi maqsadi bo'lgan. Amir Temurning bunday faoliyati haqida o'quv jarayonlarida taqdim etilgan ma'lumotlar, refleksiv hamda imitatsion o'yin metodlari o'quvchilarda bag'rikenglik, halollik, shaxslararo munosabatlarda tenglik prinsiplariga amal qilish, qaror qabul qilishda adolatli bo'lishga undovchi tanqidiy fikrlash jarayonini yuzaga kelishiga asos bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1) Pedagogika: ensiklopediya. II jild / Tuzuvchilar: jamoa. – T.: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti. 2015. – 376 b.

2) Pedagogika. Ensiklopediya. III jild. Jamoa. – T.: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, 2017. – 400 b.

3) "Temur tuzuklari". Forschadan Alixon To'ra Soguniy, Habibulla Karomatov tarjimasi. – T., 2018. – 185 b

4) Amir Temur haqida hikoyalar. To'plovchi va nashrga tayyorlovchi To'lqin Hayit. – T.: O'zbekiston, 2009. – 49 b.

5) Masharipova N.R. Ajdodlarimizning e'tiqod tarbiyasiga oid qarashlaridan pedagogik amaliyotda foydalanish imkoniyatlari // Yangi O'zbekistonda pedagogik ta'lim innovatsion rivsion rivojlantirish istiqbollari: Xalqaro ilmiy-amaliy konfrensiya materiallari to'plami. – Ch., 2022. – B. 64-67.